

Eva Illouz

Ψυχρή τρυφερότητα

Η άνοδος του συναισθηματικού καπιταλισμού

Εβα Πουζ Ψυχρή Τρυφερότητα: *Η Άνοδος του Συναισθηματικού Καπιταλισμού*
©για την ελληνική γλώσσα, εκδόσεις OPOSITO, Αθήνα, 2017
ISBN 978-618-83429-2-7

Τίτλος πρωτότυπου
Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism
Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2007 από τον Polity Press
Copyright © Eva Pouz ISBN: 978-0-7456-3905-5

Μετάφραση: Μαρία Στασινοπούλου
Διόρθωση - επιμέλεια: Γιάννης Βογιατζής
Σχεδιασμός Εξωφύλλου: Ευτυχία Ηλιάδου
Σελιδοποίηση: Κώστας Κεχαγιάς
Υπεύθυνος έκδοσης: Μιχάλης Μεντίνης

Eva Illouz

Ψυχρή τρυφερότητα
Η άνοδος του συναισθηματικού καπιταλισμού

μετάφραση: Μαρία Στασινοπούλου

Περιεχόμενα

1. Η άνοδος του <i>Homo Sentimentalis</i>	13
Ο Φρόντ και οι διαλέξεις στο Κλαρκ	19
Ένα νέο συναισθηματικό στίλ	35
Η επικοινωνιακή ηθική ως το πνεύμα της επιχείρησης	37
Τα ρόδα και τα αγκάθια της σύγχρονης οικογένειας	46
Επίλογος	63
2. Πόνος, συναισθηματικά πεδία και συναισθηματικό κεφάλαιο	69
Εισαγωγή	69
Το αφήγημα της αυτοπραγμάτωσης	72
Συναισθηματικά πεδία, συναισθηματικές συνήθειες	100
Η πραγματολογία της ψυχολογίας	106
Επίλογος	112
3. Ρομαντικά δίκτυα	117
Ερωτοτροπώντας στο διαδίκτυο	119
Εικονικές γνωριμίες	120
Οντολογική αυτοπαρουσίαση	124
Φαντασίωση και απογοήτευση	146
Επίλογος: Μια νέα μακιαβελική στροφή	164
Ευρετήριο όρων	173

3. Ρομαντικά δίκτυα

Θα ξεκινήσω αυτό το κεφάλαιο *in media res*, με μια ταινία που ήταν πολύ δημοφιλής όταν κυκλοφόρησε. Αναφέρομαι στην ταινία της Νόρα Έφρον *Έχετε μήνυμα στον υπολογιστή σας*, που βγήκε στις αίθουσες το 1999. Είναι η ιστορία της Καθλίν Κέλι, μιας ιδιοκτήτριας ενός παιδικού βιβλιοπωλείου, η οποία, ενώ στην πραγματική ζωή έχει σχέση με έναν άνδρα, διατηρεί και ένα πλατωνικό ειδύλλιο με κάποιον στο διαδίκτυο. Δεν έχει γνωρίσει τον διαδικτυακό της φίλο, αλλά ο θεατής ξέρει από την αρχή της ταινίας ποιος είναι. Όταν λοιπόν ο Τζο Φοξ (Τομ Χανκς), ιδιοκτήτης μιας μεγάλης αλυσίδας βιβλιοπωλείων (όπως είναι τα *Barnes and Noble* στις ΗΠΑ), αναγκάζει την Καθλίν Κέλι (Μεγκ Ράιαν) να κλείσει το μικρό της βιβλιοπωλείο, ο θεατής γνωρίζει ότι οι δύο εχθροί είναι στην ουσία οι κολλητοί του διαδικτύου. Η ταινία ακολουθεί την πλοκή της «ρομαντικής κομεντί», καθ' όλη τη διάρκεια της οποίας οι δύο πρωταγωνιστές εκφράζουν την αμοιβαία τους αντιπάθεια, που εξελίσσεται σε απρόθυμη έλξη, για να καταλήξουν στο τέλος παραδομένοι στην αμοιβαία αγάπη. Αυτό όμως που κάνει την ταινία μια ρομαντική κομεντί με θέμα το διαδίκτυο είναι το γεγονός ότι όταν η Μεγκ Ράιαν πρέπει να διαλέξει ανάμεσα στον Τζο Φοξ –για τον οποίον έχει αρχίσει να νιώθει μια έλξη και το κοινό ξέρει ότι της αρέσει– και τον διαδικτυακό της αγαπημένο, εκείνη επιλέγει τον δεύτερο (μη γνωρίζοντας ότι είναι το ίδιο άτομο). Φυσικά, όλα έχουν αίσιο τέλος όταν μαθαίνει ότι ο αγαπημένος της από το διαδίκτυο και το άτομο για το οποίο νιώθει μια απρόθυμη έλξη στην πραγματική της ζωή είναι ένα και το αυτό. Η ουσία βέβαια είναι απλή: στην ταινία ο διαδικτυακός εαυτός εμφανίζεται πολύ πιο αυθεντικός, γνήσιος και συμπονετικός απ' ό,τι ο δημόσιος κοινωνικός εαυτός, που είναι πιθανότερο να κυριαρχηθεί από τον φόβο για τους άλλους, την αμυντικότητα και την εξαπάτηση. Σε αντίθεση με το διαδικτυακό ειδύλλιο, όπου και οι δύο μπο-

Σημ.: Αυτό το κεφάλαιο γράφτηκε σε συνεργασία με τον Νικ Τζον.

ρούν να αποκαλύψουν στον άλλον τις κρυφές τους αδυναμίες και την πραγματική τους γενναιοδωρία, στην «πραγματική ζωή» και ο Τζο Φοξ και η Καθλίν δείχνουν τον χειρότερο (πιθανότατα ψευδή) εαυτό τους.

Εκ πρώτης όψεως, φαίνεται περίεργο. «Πώς [γίνεται] οι ρομαντικές διαπροσωπικές σχέσεις... να επιβιώνουν σε αυτό το φαινομενικά άψυχο και απρόσωπο παγκόσμιο *matrix* υπολογιστών;»¹⁶³ Η απάντηση που δίνει η ταινία είναι απλή: Αυτό που κάνει το διαδικτυακό ειδύλλιο τόσο αδιαφιλονίκητα ανώτερο από τις σχέσεις της πραγματικής ζωής είναι το γεγονός ότι ακυρώνει το σώμα, δίνοντας έτσι πιθανώς τη δυνατότητα μιας πληρέστερης έκφρασης του αυθεντικού εαυτού. Το διαδίκτυο παρουσιάζεται ξεκάθαρα ως μια ασώματη τεχνολογία και με θετικό τρόπο, αφού η βασική ιδέα της ταινίας είναι ότι ο εαυτός αποκαλύπτεται καλύτερα και πιο αυθεντικά όταν παρουσιάζεται έξω από τους περιορισμούς της ενσώματης αλληλεπίδρασης. Αυτή η ιδέα είναι με τη σειρά της σύμφωνη με έναν «κεντρικό ουτοπικό λόγο γύρω από την τεχνολογία των υπολογιστών», ο οποίος επικεντρώνεται «στη δυνατότητα που προσφέρει ο υπολογιστής στον άνθρωπο να δραπετεύσει από το σώμα... Στην κουλτούρα των υπολογιστών, η σωματικότητα παρουσιάζεται συχνά ως ένα ατυχές εμπόδιο στην αλληλεπίδραση με τις απολαύσεις που προσφέρει ο υπολογιστής... Στη διαδικτυακή γραφή, το σώμα αναφέρεται συχνά ως το “κρέας”, η νεκρή σάρκα που περιβάλλει το ενεργό μυαλό, το οποίο συνθέτει τον “αυθεντικό” εαυτό».¹⁶⁴

Από αυτήν την άποψη, το σώμα –ή μάλλον η απουσία του– δίνει τη δυνατότητα στα συναισθήματα να πηγάζουν από έναν πιο αυθεντικό εαυτό, και να κατευθυνθούν προς ένα πιο αξιόλογο αντικείμενο, δηλαδή τον ασώματο, αληθινό εαυτό του άλλου. Αν ισχύει όμως

163 Βλ. σ. 187 στο Merkle, Erich R. και Rhonda A. Richardson, 2000, «Digital Dating and Virtual Relating: Conceptualizing Computer Mediated Romantic Relationships», *Family Relations* 49: 187-92.

164 Βλ. σ. 100 στο Lupton, Deborah, 1995, «The Embodied Computer/User», στο Mike Featherstone και Roger Burrows (επιμ.), *Cyberspace, Cyberbodies, Cyberpunk: Cultures of Technological Embodiment*, Λονδίνο: Sage, σ. 97-112.

αυτό, από πλευράς της κοινωνιολογίας των συναισθημάτων, εγείρεται ένα ιδιαίτερο πρόβλημα γιατί τα συναισθήματα και συγκεκριμένα ο ρομαντικός έρωτας βασίζεται στο σώμα. Οι ιδρωμένες παλάμες, οι γρήγοροι παλμοί της καρδιάς, τα αναψοκοκκινισμένα μάγουλα, τα χέρια που τρέμουν, οι σφιγμένες γροθιές, τα δάκρυα, το τραύλισμα, είναι μερικά μόνο παραδείγματα με τα οποία το σώμα εμπλέκεται έντονα στην εμπειρία των συναισθημάτων, και συγκεκριμένα στον έρωτα. Αν όντως τελικά το διαδίκτυο ακυρώνει ή περιορίζει το σώμα, πώς μπορεί να διαμορφώσει, αν μπορεί, τα συναισθήματα; Πιο συγκεκριμένα, πώς η τεχνολογία αναδιαρθρώνει τη σωματικότητα και τα συναισθήματα;

Ερωτοτροπώντας στο διαδίκτυο

Οι ιστοσελίδες γνωριμιών έχουν γίνει ιδιαίτερα δημοφιλείς και κερδοφόρες επιχειρήσεις. Μέχρι το 1999, ένας στους δώδεκα αδέσμευτους ενήλικες στις ΗΠΑ είχαν επισκεφτεί σελίδες γνωριμιών.¹⁶⁵ Η αμερικανική ιστοσελίδα *match.com*, που δημιουργήθηκε το 1995, είχε πάνω από πέντε εκατομμύρια εγγεγραμμένους χρήστες, ενώ σήμερα έχει 12 εκατομμύρια επισκέπτες την ημέρα.¹⁶⁶ Τα ακριβή δεδομένα δεν είναι άμεσα διαθέσιμα, αλλά θα μπορούσαμε να πούμε ότι 20 με 40 εκατομμύρια άτομα, μόνο στις ΗΠΑ, αναζητούν ταίρι σε ιστοσελίδες γνωριμιών κάθε μήνα,¹⁶⁷ συμπεριλαμβανομένου του ενός εκατομμυρίου που είναι πάνω από 65.¹⁶⁸ Με τα μηνιαία πακέτα να ανέρχονται περίπου στα 25 δολάρια, οι ιστοσελίδες γνωριμιών αποτελούν μια ακόμη κερδοφόρα επιχείρηση. Πράγματι, μέχρι το τρίτο τέταρτο του 2002, οι ιστοσελίδες γνωριμιών αποτελούσαν τη μεγαλύτερη διαδι-

165 Stoughton, Stephanie, 2001, «Log on, Find Love», *The Boston Globe*, 11 Φεβρουαρίου.

166 Σήμερα, η ιστοσελίδα *match.com* δηλώνει ότι 89.000 άτομα έχουν βρει τον έρωτα της ζωής τους μέσω της σελίδας, καθώς και ότι έχει πάνω από 12 εκατομμύρια χρήστες σε 246 χώρες, προσφέροντας 18 διαφορετικές γλώσσες. Η αντίπαλη ιστοσελίδα *matchnet.com* δηλώνει ότι έχει 9,5 εκατομμύρια ενεργά μέλη.

167 Brooks, David, 2003, «Love, Internet Style», *New York Times*, 8 Νοεμβρίου· Wexler, Kathryn, 2004, «Dating Websites Get More Personal», *The Miami Herald*, 20 Ιανουαρίου.

168 Saillart, Catherine, 2004, «Internet Dating Goes Gray», *LA Times*, 19 Μαΐου.